

Інна БОЛЬШАКОВА,
методист НМЦ дошкільної та початкової освіти
Інституту післядипломної педагогічної освіти
Київського університету імені Бориса Грінченка

Розвиток логічної культури вчителя початкової школи у межах внутрішньошкільної методичної роботи*

Анотація. У статті проаналізовано сутність поняття "логічна культура" та її структуру; надано практичні рекомендації вчителям початкової школи щодо організації внутрішньошкільної методичної роботи, спрямованої на розвиток логічної культури, на забезпечення професіоналізму вчителя у побудові уроків курсу "Логіка" варіативної складової Типового навчального плану для початкової школи.

Ключові слова: культура, логічна культура, логічна культура вчителя початкової школи, рольовий тренінг.

На сучасному етапі однією з найефективніших форм організації інтерактивного навчання вчителів є тренінг, який включає ділові та рольові ігри, дискусії, мозкову атаку тощо.

Пропонуємо матеріали до тренінгу "Особливості вивчення розділу "Умовивід" у початковій школі".

М е т а тренінг. Усвідомити основні поняття розділу "Умовивід" та педагогічні можливості застосування методів навчання під час вивчення цього розділу.

З а в д а н и я .

1. Проаналізувати особливості вивчення умовиводів різних видів у четвертому класі.

2. Удосконалювати вміння будувати проблемно-пошуковий діалог на уроці під час вивчення умовиводів.

3. Вчитися використовувати спеціальні методичні прийоми для створення атмосфери успіху.

Очікувані результати.

Після проходження тренінгу участники:

- повинні зрозуміти різницю між умовиводами різних видів та враховувати це під час пояснення учням;
- мають аналізувати помилки, які допускають учні в структурі умовиводів, та бути готовими до їх запобігання;
- мають бути здатними використовувати ефективні методичні прийоми для реалізації навчальних завдань курсу.

Розминка.

Якщо участники тренінгу добре знають один одного, то розминку тренер не проводить. Він каже: "На мою думку, у такій досвідчений групі немає сенсу когось навчати. Я б хотів, щоб наш тренінг нагадував зібрання робочої групи, у якій ми разом навчаемся, обмінююмося думками та досвідом".

Якщо участники нещодавно познайомилися, використовуючи розминку, тренер створює сприятливу атмосферу для роботи, мотивує їх на виконання наступних вправ, знімає комунікативні бар'єри між учителями.

Вправа "Ім'я". Участники пишуть на аркуші свої імена у стовпчик. Хтось із учасників на кожну букву імені добирає та записує прикметник, що характеризує власника імені.

Наприклад: яскрава, надійна, активна.

Потім кожен учасник представляє свого сусіда та пояснює, чому саме ці риси характеру він визначив як характерні.

* Закінчення. Початок див.: Початкова школа № 1 за 2012 р.

Прийняття правил роботи групи на тренінгу.

Орієнтовний список правил.

Правило "Підняття руки". Говорить лише той, кому надали слово. Хочеш висловити думку – підніми руку.

Правило "Всі працюють". Жоден із учасників не відмовляється від участі в тому чи іншому виді діяльності.

Правило "Товоримо по суті". Висловлювання учасників мають стосуватися лише предмета обговорення.

Правил може бути стільки, скільки запропонують учасники тренінгу. Найголовніше, щоб у процесі обговорення з ними погодилися всі учасники. "Якщо я погоджується з правилом, то я його виконуватиму".

Усвідомлення очікуваних результатів.

Цей етап тренінгу дає змогу вчителям поміркувати над власними цілями участі у тренінгу та візуалізувати їх, наприклад, записавши в блокноті.

Вправа "Атмосфера".

М е т а . Розвиток уміння створювати у класі емоційно сприятливу атмосферу для навчально-творчої діяльності засобами невербальної комунікації.

Згадайте подію, яка була для вас приемною. Пригадайте, що ви відчували. Спробуйте зануритися у ті відчуття радості, задоволення, спокою тощо. Намагайтесь зберігати свій внутрішній стан до завершення вправи. Уявіть, що ви заходите до класу. Відчуйте бадьорість та впевненість у собі. Заходячи до класу, привітайтеся з учнями, усміхніться. Знайдіть той внутрішній стан, який би зберігав баланс між стриманою суворістю та доброзичливістю. Ви підходите до столу вчителя. Уявіть, що починаєтесь урок. Що робитимете? Пройдіться повільно між рядами парт. Ваші руки за спину чи схрещені на грудях? Знайдіть таку позу, яка була б для вас максимально комфортною. Пам'ятайте, що обрана вами поза, темп руху та стиль спілкування сприятимуть вашому доброму самопочуттю. А це, у свою чергу, створить емоційно позитивну атмосферу у класі.

Після виконання вправи вчителі обмінюються думками щодо своїх відчуттів під час виконання завдання, які труднощі виникали, як це позначається на роботі у класі.

Вправа "Я починаю урок логіки".

М е т а . Обмінятися думками з колегами щодо використання ефективних прийомів налаштування учнів на урок; поповнити власну скриньку "методичних секретів" новими знахідками.

На стіні кімнати вивішуються чотири аркуші паперу А3 з написаними на них темами: "Ігрові прийоми", "Вірші та загадки", "Проблемні запитання", "Емоційні вправи" тощо. Вчителям пропонують за бажанням обрати одну з тем та підійти до відповідного аркуша. Потім у групах вони обговорюють цю тему та складають список завдань, які можна запропонувати учням на уроках. Через деякий час групи презентують свою роботу.

Аркуші залишаються на стінах і кожен учасник під час перерви чи після тренінгу може ще раз ознайомитися з пропозиціями своїх колег.

Мозкова атака.

М е т а. Актуалізувати знання про умовивід, стимулювати подальшу діяльність.

Перш ніж перейти до обговорення особливостей викладання розділу "Умовиводи" у початковій школі, подумаймо, що саме ми знаємо про умовивід. Будь ласка, виберіть собі партнера для обговорення. У наступні три–п'ять хвилин запишіть, що ви знаєте про умовиводи. Записуйте все, що спаде вам на думку щодо цього питання. Немає значення, правильні ці думки чи ні. Важливо записати якомога більше, думаючи про те, що ви вже знаєте. Будь ласка, починайте складати ваш список зараз.

Коли ви складете список, об'єднайтесь у групи з іншою парою та продовжіть обговорення.

Після того, як групи закінчать обговорення, вони висловлюють свої думки для всіх. Тренер фіксує їх на дошці, не коментуючи та не виправляючи помилки. Тренеру важливо проаналізувати, що було сказано вчителями про умовивід та звернути увагу на ті аспекти, які не були висвітлені.

Вправа "Дослідження джерел".

М е т а. Більш грунтовно дослідити ті питання, щодо яких виникли розбіжності під час обговорення у групах.

Для виконання цієї вправи потрібно підготувати комплект посібників з курсу "Логіка" для 4 класу (тому, що цей розділ вивчається тільки у четвертому класі), підручники з логіки, філософській словник.

Учителям пропонується знайти відповіді на суперечливі чи недостатньо висвітлені під час обговорення запитання.

- Що зі сказаного підтвердилося?
- Які думки не підтвердилися?
- Які запитання виникли?

Вправа "Знаходимо помилки в умовиводах".

М е т а. Проаналізувавши особистий досвід виконання деяких вправ у групі, виявити найсуттєвіші проблеми, які можуть виникнути під час засвоєння даних видів умовиводів четвертоокласниками, та продумати ефективні засоби їх подолання.

Учасники тренінгу об'єднуються у групи і кожна працює над своїм завданням, а завершивши – учасники презентують свою роботу.

Група 1.

Визначте способи побудови умовиводів. Знайдіть помилки. Виправте їх.

1. *Усі вчителі мають педагогічну освіту. Отже, жоден учитель не має медичної освіти.*

2. *Жоден школяр не є педагогом. Отже, всі школярі не є педагогами.*

3. *Деякі вчителі викладають логіку у четвертому класі. Отже, викладають логіку у четвертому класі деякі вчителі.*

4. *Деякі педагоги впроваджують компетентнісний підхід в освіті. Отже, деякі з тих, хто впроваджує компетентнісний підхід в освіті, не є педагогами.*

1. Судження-засновок – загальне стверджувальне. Судження-висновок побудовано способом перетворення. Помилки: змінено поняття другої частини умовиводу, що позначає властивість предмета думки Р (поняття *педагогічна освіта* на поняття *медична освіта*); не виконано перетворення загального стверджувального судження – потрібно використати подвійне заперечення.

З р а з о к. *Всі вчителі мають педагогічну освіту. Отже, жоден учитель не має педагогічну освіту.*

2. Судження-засновок – загальне заперечне. Судження-висновок побудовано способом перетворення. Помилка: у судженні-висновку сполучник має знаходитися перед ознакою чи властивістю предмета думки.

З р а з о к. *Жоден школяр не є педагогом. Отже, всі школярі є не педагогами.*

3. Судження-засновок – часткове стверджувальне. Судження-висновок побудовано способом обернення. Помилка: обернення не виконано, лише переставлені слова у реченні. Потрібно словосполучення "викладають логіку у четвертому класі" перетворити на предмет думки. Для цього потрібно додати слово *ті* й уточнити, *хто викладає логіку у четвертому класі*.

З р а з о к. *Деякі вчителі викладають логіку у четвертому класі. Отже, деякі з тих, хто викладає логіку у четвертому класі, – вчителі.*

4. Судження-засновок – часткове стверджувальне. Судження-висновок побудовано способом протиставлення предметові думки. Помилок немає.

Група 2.

Визначте, за схемою якої фігури побудовано умовивід. Знайдіть помилки. Запишіть умовивід правильно.

1. *Тіло горобця вкрите пір'ям.*

Тіло всіх птахів вкрите пір'ям.

Тіло всіх птахів таке, як тіло горобця.

Судження-засновки стверджувальні. Спільний термін *вкрите пір'ям*. Умовивід побудовано за схемою *другої фігури*. Помилки: перший засновок має містити загальне стверджувальне судження з родовим поняттям (птахи), другий засновок має бути заперечним, оскільки цей умовивід побудовано за другою фігурою (якщо проаналізувати місце спільногого терміна у двох засновках). Якщо ми заперечимо той факт, що тіло горобця вкрите пір'ям, то побудуємо хибне судження, отже, висновок у цьому умовивіді теж буде хибним. Для правильної побудови умовиводу потрібно взяти інший термін: наприклад, *їжак*. Будуємо умовивід:

Тіло всіх птахів вкрите пір'ям.

Тіло їжака не вкрите пір'ям.

Жодний їжак не є птахом.

2. *Бамбук квітне один раз у житті.*

Бамбук – багаторічна рослина.

Всі багаторічні рослини квітнуть один раз у житті.

Судження-засновки стверджувальні. Спільний термін *бамбук*. Цей умовивід побудовано за схемою *третої фігури*. У ньому неправильно сформульовано висновок – замість слова *всі* потрібно вжити слово *деякі*: *Деякі багаторічні рослини квітнуть один раз у житті.*

ПЕДАГОГІЧНІ ТЕХНОЛОГІЇ

3. Всі планети Сонячної системи обертаються навколо Сонця.

Жодна з планет, що обертаються навколо Сонця, не є астероїдом.

Всі планети Сонячної системи є астероїдами.

Перше судження-засновок стверджувальне, друге – заперечне. Спільний термін обертаються навколо Сонця. Умовивід побудовано за схемою четвертої фігури. Помилки: судження-висновок має бути заперечним, оскільки другий засновок є заперечним судженням: *Всі планети Сонячної системи не є астероїдами.*

Група 3.

Визначте, за якою схемою побудовано умовивід. Знайдіть помилки. Запишіть умовивід правильно.

1. Якщо вчитель доступно пояснив завдання, то учні його виконають.

Учні не виконали завдання.

Мабуть, учитель доступно його пояснив.

Якщо один із засновків – заперечне судження, то заперечним має бути і висновок. У другому судженні-засновку заперечується друга частина, тому у судженні-висновку потрібно вжити слово *отже*. Правильним буде варіант: *Отже, вчитель не доступно пояснив завдання.*

2. Цей учень відмінник чи спортсмен.

Цей учень відмінник.

Отже, цей учень не спортсмен.

У цьому умовиводі судження-висновок може бути хибним, тому що у першому судженні-засновку потрібно перелічити припустимі ознаки (або можливості), які виключають одну одну. Учень може бути і відмінником, і спортсменом.

3. Дієслова можуть бути минулого та майбутнього часу.
Це дієслово не минулого часу.

Отже, це дієслово майбутнього часу.

Висновок умовиводу може бути хибним. Якщо дане дієслово не минулого часу, воно може бути і майбутнього, і теперішнього часу. Помилка: у першому судженні-засновку потрібно перераховувати всі ознаки (можливості).

З р а з о к .

Дієслова можуть бути минулого, теперішнього та майбутнього часу.
Це дієслово не минулого і не теперішнього часу.

Отже, це дієслово майбутнього часу.

Або побудувати за іншою схемою:

Дієслова можуть бути минулого та майбутнього часу.

Це дієслово минулого часу.

Отже, це дієслово не майбутнього часу.

Розглядаючи цей вид умовиводів на уроці, варто звернути увагу учнів на те, що у даному умовиводі, якщо одне із суджень-засновків є заперечним, то висновок має бути стверджувальним, або навпаки: засновки – стверджувальні, висновок – заперечне судження.

Вправа "Будуємо умовиводи".

М е т а . Проаналізувавши особисті враження під час виконання вправ на побудову умовиводів різних видів, виявив найсуствуєніші проблеми, які можуть виникнути під час засвоєння навчального матеріалу учнями четвертого класу, продумати ефективні засоби їх подолання.

Учасники тренінгу об'єднуються у групи з новим складом, кожна група працює над своїм завданням. Завершивши завдання, групи презентують свою роботу.

Група 1.

Складіть умовиводи різних видів з одним судженням-засновком, використовуючи поняття:

- а) фрукти, яблука, груші;
- б) фрукти, солодкі фрукти, яблука;
- в) фрукти, овочі, яблука.

Н а п р и к л а д . Всі яблука – фрукти. Отже, деякі з фруктів – яблука. (Обернення).

Група 2.

Складіть умовиводи різних видів, використовуючи терміни:

- а) прямокутники, квадрати, многокутники;
- б) іменник, частина мови, іменник – істота;
- в) карась, риба, кит.

Н а п р и к л а д : Всі карасі – риби.

Кит не є рибою.

Отже, кит не карась. (Друга фігура).

Група 3.

Складіть умовиводи, використовуючи пари простих суджень:

- а) Учень довго хворів. Учень не виконає завдання контроленої роботи.
- б) Вчитель зразково проводить уроки. Вчитель-методист.
- в) Вчитель пояснює розв'язування задачі кожного уроку. Учні добре розв'язують задачі.

Н а п р и к л а д . Якщо вчитель зразково проводить уроки, то він вчитель-методист.

Вчитель є методистом.

Мабуть, учитель зразково проводить уроки.

Після виконання завдання вчителям пропонується обговорити наступні питання:

З якою метою учні виконують даний вид завдання на уроці?

Яких помилок можуть припуститися учні?

Яким методом користується вчитель для пояснення завдання, його перевірки?

У якій формі організує роботу?

Які переваги та недоліки цих методів і форм роботи?

На що потрібно звернути особливу увагу, виконуючи цей вид завдання з учнями у класі?

Вправа "Реагуємо на проблему".

М е т а . Дослідити, з якими проблемами можуть зіткнутися учні, котрі вивчають цей розділ, спільно обговорити шляхи подолання труднощів.

• Які труднощі можуть виникнути в учнів, котрі вивчають умовиводи?

Вчителям пропонується заповнити таблицю у групах.

Проблеми	Як реагувати?	Ефективні прийоми запобігання
Наприклад, учні не вміють розрізняти стверджувальні та за пе речні судження	Запропонувати вправи на розрізнення даних суджень: вправа на вилучення стверджувальних (або за пе речніх) суджень з даним переліку, гра на уважність, колективне складання суджень певного виду, передбудова стверджувальних суджень у за пе речні та їх аналіз тощо	На етапі актуалізації опорних знань обов'язково вводити завдання на розрізнення видів суджень. Зробити опорні картки зі сполучником <i>не</i> та навчити дітей ними користуватися тощо

Після заповнення таблиці тренер пропонує одному з учасників групи (наприклад тому, кому вручать олівець)

перейти до іншої групи за годинникою стрілкою. Новоприбулий учасник розповідає колегам про те, що обговорювалося у його групі. Потім він переходить до наступної групи і знову ознайомлює її із здобутками своєї групи. Повернувшись до своєї групи, цей учасник узагальнює враження колег інших груп з приводу питання, що обговорюється (у даному випадку – таблиці проблем).

Вправа "Методичні прийоми".

М е т а. Поділитися досвідом використання на уроках окремих методичних прийомів.

Робота виконується у групах. Групи формуються за бажанням учасників. Тренер пропонує подумати, які методичні прийоми використовуються ними найчастіше, чи можуть вони поділитися своїм досвідом з колегами. Вчителі за бажанням обирають групу, в якій хочуть працювати. Можливий варіант, що одну з груп не обере жодний учасник. Тоді тренер пропонує найбільш досвідченим учителям спробувати висвітлити що проблему для загалу.

Т е м и: "Використання графічних прийомів на уроках логіки", "Використання проблемно-пошукового діалогу", "Застосування образних конструкцій під час пояснення (наприклад, образ острова Умовиводів)" тощо.

Н а п р и к л а д, обравши тему "Використання графічних прийомів на уроках логіки", вчителі можуть продемонструвати, як за допомогою кругів Ейлера зобразити відношення між термінами умовиводу.

Bci комахи – тварини.

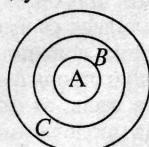
Муха – комаха.

Муха – тварина.

Муха – А

Комахи – В

Тварини – С

Рольова гра "Організуємо проблемно-пошуковий діалог".

М е т а. Удосконалювати вміння організовувати проблемно-пошуковий діалог на уроці, розвивати педагогічну рефлексію.

Один із учасників тренінгу за бажанням виконує роль учителя, решта – учнів. Тему для міні-уроку обирає учасник, який виконує роль учителя. Для нього завдання ускладнюються тим, що кожен учитель обирає роль "важкого"

учня. Для учасників-учнів заздалегідь готуються картки з моделями поведінки учнів на уроці:

1. Учень, який постійно відволікається.
2. Учень, який ставить багато запитань.
3. Учень, який замріяно дивиться у вікно.
4. Учень, який відповідає на запитання, не дослухавши його до кінця.

5. Учень, який довго роздумує перед відповіддю тощо.

Творче завдання. Презентація групами фрагментів уроку з розділу "Умовиводи".

Групам учителів (групи формуються за таким принципом: учителі другого класу – перша група; вчителі третього – друга; вчителі четвертого – третя) пропонується презентувати фрагмент уроку з використанням тих методичних прийомів, які розглядалися.

Тему та етап уроку групи обирають самостійно.

Методичні рекомендації щодо роботи над розділом "Умовиводи" розкрито у дослідженні О.Митника [2; 3].

Рефлексія.

Учасники тренінгу сідають півколом і по черзі висловлюють свої думки з приводу власної участі у тренінгу, чи віправдалися їхні очікування, що здивувало, що порадувало, як вони змінять практику викладання курсу "Логіка".

Вправа "Газета".

На стіл кладуть великий аркуш ватману. Учасникам тренінгу пропонується висловити своє ставлення до процесу, що відбувався; власні думки щодо очікуваних результатів роботи. Форма висловлювань може бути різноманітною: від філософських ессе до поетичних рядків, від схем до малюнків, від зауважень до побажань, від запитань до відповідей і т.д. Коли всі учасники залишили свої враження на аркуші, створена "газета" вивішується на дошку, щоб бажаючі могли з нею ознайомитися.

Отже, у процесі таких рольових тренінгів учитель удосконалює вміння не тільки пропонувати нові ідеї, а й науково обґрунтovувати їх ефективність, демонструючи варіанти застосування у навчально-виховному процесі.

Виходячи із вищезазначеного, вважаємо, що організація роботи методичного об'єднання у формі рольового тренінгу є засобом професійного самовдосконалення вчителя.

Аннотация. В статье проанализировано содержание понятия "логическая культура" и её составляющие; предложены практические рекомендации учителям начальной школы по организации методической работы, направленной на развитие логической культуры, на обеспечение профессионализма учителя в построении уроков курса "Логика" вариативной составляющей Типового учебного плана для начальной школы.

Ключевые слова: культура, логическая культура, логическая культура учителя начальной школы, ролевой тренинг.

Annotation. The article analyses the essence of the idea of "logical culture" and its structure; practical advice to teachers of primary schools about the Organization of inner school methodological work, that aimed at the development of pragmatic culture, to promote the professionalism of teachers in building lessons course "Logic" of the variable component of the typical educational plan for elementary school are provided.

Key words: culture, logical culture, logical culture of teacher of elementary school, role training

Література

1. М и т н и к О. Я. Логіка на уроках математики. Методика роботи над завданнями з логічним навантаженням у курсі математики початкових класів / О. Я. Митник. – К. : Початкова школа, 2004. – 104 с.

2. М и т н и к О. Я. Курс "Логіка" в системі загальної середньої освіти: програма, календарне планування, методичний

інструментарій, понятієвий апарат / О. Я. Митник // Початкова школа. – 2007. – № 10. – С. 29–36.

3. М и т н и к О. Я. Логіка. 4 клас : експеримент. навч. посіб. / О. Я. Митник. – К. : Початкова школа, 2005. – 72 с.

